

**Reflections on Internships in Arab Countries, Under the Pretext of
Publication The Book "Guide for Student Teachers in Internship"**

H. Taghi Zadeh^{*1}

1. Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Abstract

Keywords:

The book "Guide for student teachers in internship", Rushdi Ahmad Taymeh, book introduction internship, Egyptian teacher training centers.

Corresponding Author:

drtaghizadeh@yahoo.com

Received:

30/09/2024

Accepted:

14/10/2024

Publisher:

Farhangian University

© The Author(s).

Article type:

Research Article

The book "Murshid al-Talib / Al-Moallem fi'al-Tarbiyah al-Amliyah" is a book written by Rushdi Ahmad Taymeh in Arabic and was published in Egypt in 2000. The said book is one of the most important works that examines internships in 5 Jordanian universities in 7 sections and 21 chapters and was recognized as a revolutionary plan for teacher training programs in Jordanian universities. The book was translated into Persian in 1402 by Hedayatullah Taghizadeh and two of his colleagues under the title of "Student Teacher's Guide to Internship" and it was decorated by the publishing house of Farhangian University in 298 pages with a ministerial cut. In this article, the author has tried to introduce the mentioned work. In line with this goal, after giving a brief biography of the author, he introduced the book and the content of each of its sections and chapters. Then he explained the process of internship in teacher training centers in Egypt. And he came to the conclusion that in order to improve the professional level of student teachers in Farhangian University, more effort is needed and the establishment of internship faculty and related schools in its true meaning.

Citation (APA): Taghizadeh, H. (2024). Reflections on Internships in Arab Countries, Under the Pretext of Publication The book "Guide for Student Teachers in Internship". *Internship Studies in Teacher Training*, 2(1), 109-124.

DOI: 10.48310/istt.2024.17310.1104

تأملاتی درباره کارورزی در کشورهای عربی،
به بهانه انتشار کتاب «راهنمای دانشجوی معلمان در کارورزی»
هدایت الله تقی زاده^{۱*}

۱. دانشیار گروه آموزش زبان و ادبیات عرب، دانشگاه فرهنگیان، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

کتاب «مرشد الطالب/المعلم فی التریبۃ العملیة»، کتابی به قلم رشدی أحمد طعیمة به زبان عربی است و در سال ۲۰۰۰ در مصر منتشر گردید. کتاب مزبور یکی از مهم‌ترین آثار است که کارورزی را در ۵ دانشگاه اردن در ۷ بخش و ۲۱ فصل بررسی نموده است و به‌عنوان طرح تحولی برنامه‌های تربیت معلم در دانشگاه‌های اردن شناخته شد. ترجمه کتاب به زبان فارسی در سال ۱۴۰۲، توسط هدایت الله تقی‌زاده و دو تن از همکاران با عنوان «راهنمای دانشجوی معلمان در کارورزی» انجام گرفت و از سوی انتشارات دانشگاه فرهنگیان در ۲۹۸ صفحه با قطع وزیری به زیور طبع آراسته شد. نویسنده در نوشتار حاضر به معرفی اثر مذکور همت گمارده است. وی در راستای این هدف، پس از بیان شرح حال مختصری از مؤلف، به معرفی کتاب و محتوای هر یک از بخش‌ها و فصول آن اقدام کرده است. سپس روند کارورزی در مراکز تربیت معلم کشور مصر را بیان نموده است؛ و به این نتیجه دست یافت که برای ارتقای سطح حرفه‌ای دانشجوی معلمان در دانشگاه فرهنگیان، نیازمند اهتمام بیش‌ازپیش و تأسیس دانشکده کارورزی و مدارس وابسته به معنای واقعی آن است.

کلیدواژه‌ها:

کتاب «راهنمای دانشجوی معلمان در کارورزی»،
رشدی أحمد طعیمة،
معرفی کتاب،
کارورزی،
مراکز تربیت معلم مصر.

رایانامه:

drtaghizadeh@yahoo.com

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۲۳

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

© نویسنده‌گان.

نوع مقاله: پژوهشی

استناد به این مقاله: تقی زاده، هدایت الله. (۱۴۰۳). تأملاتی درباره کارورزی در کشورهای عربی، به بهانه انتشار کتاب «راهنمای دانشجوی معلمان در کارورزی». تجارب معلمی و مطالعات کارورزی، ۲(۱)، ۱۰۹-۱۲۴.

DOI: 10.48310/istt.2024.17310.1104

مقدمه

در جهان امروز، معلمی می‌تواند در عرصه عمل به‌خوبی ایفای نقش کند که بدانند به چه کسی می‌آموزد، چه می‌آموزد و چگونه باید بیاموزد. کارورزی از مهم‌ترین مؤلفه‌های پیشرفت اجتماعی در یک کشور به شمار می‌رود و معلم نقش اساسی در به ثمر رساندن آن دارد؛ زیرا وظیفه او در عصر حاضر تنها انتقال معلومات آن به فراگیران نیست؛ بلکه وظیفه شخصیت‌سازی فراگیران را نیز بر عهده دارد. در این برنامه دانشجومعلم اطلاعات، مهارت‌ها، ارزش‌ها و رویکردهای موردنیاز کارش را به‌عنوان معلم آینده به دست می‌آورد.

کارورزی در اکثر نظام‌های آموزشی جهان، به‌عنوان یک درس مهم و کارآمد موردتوجه مراکز «تربیت‌معلم» بوده است. در ایران نیز کارورزی در مراکز تربیت‌معلم، دارای سابقه‌ای پویا و ارزشمند است و همواره اساتید و فارغ‌التحصیلان، از آن به‌عنوان تجربه‌ای اثرگذار، سودمند یاد می‌کنند.

ازجمله در نظام آموزشی کشورهای عربی مصر و اردن، تربیت‌معلم به‌عنوان محور اصلاحات تعلیم و تربیت و آموزش معلمان به‌صورت فرایند خودرهبری، خوداندیشی، خودارزیابی ایفای نقش کرده و آموزش پیش از خدمت و حین خدمت و بعد از خدمت با الگوی منسجم دنبال شده است. پژوهش حاضر ترجمه کتاب «مرشد الطالب/المعلم فی التریبه العمليه (تخصص التریبه الاسلامیه)» تألیف ا.د.رشدی احمد طعیمه در دانشگاه‌های مصر است که برای دانشجومعلمان رشته الهیات و معارف اسلامی در مقطع تحصیلی کارشناسی مصر و اردن تدوین شده است.

مترجمان در مقدمه خود بر این کتاب، در رابطه با اهمیت کارورزی در اکثر نظام‌های آموزشی جهان، به‌عنوان یک درس مهم و کارآمد موردتوجه مراکز «تربیت‌معلم» سخن گفته‌اند. همچنین از آن به‌عنوان تجربه‌ای اثرگذار، سودمند یاد می‌کنند.

کتاب «راهنمای دانشجومعلم در کارورزی»، کتاب ارزشمندی است که به قلم نویسنده فقید اردنی، رشدی احمد طعیمه، به زبان عربی و در یک مجلد در سال ۲۰۰۰ در «المركز الوطنی لتنمیة الموارد البشريّة» دانشگاه اردن منتشر گردید و به‌عنوان طرح تحولی برنامه‌های مراکز تربیت‌معلم در ۵ دانشگاه اردن (دانشگاه الاردنیة، الهاشمیة، الیرموک، المنصورة و موته) شناخته شد. ترجمه کتاب به زبان فارسی در سال ۱۴۰۲، به وسیله سه تن از مترجمان، آقایان هدایت الله تقی‌زاده، داود شیروانی و یا سر هو شیار انجام گرفت و از سوی انتشارات سازمان مرکزی دانشگاه فرهنگیان در ۲۹۸ صفحه با قطع وزیری به زیور طبع آراسته شد.

نوشتاری که پیش‌روی خوانندگان گرامی قرار دارد، معرفی اثر مزبور است که در زبان فارسی و معرفی کارورزی در کشورهای عربی به‌ویژه مصر و اردن، اثری بی‌همتا به شمار می‌رود و ترجمه این اثر می‌تواند خلأ موجود در کارورزی در دانشگاه فرهنگیان را تا حدودی پر کند و تصویری از کارورزی در بلاد عربی را پیش‌روی خوانندگان قرار دهد. از این‌رو هدف اصلی این نوشتار، معرفی محتوای این کتاب وزین به استادان گرامی و دانشجومعلمان به‌ویژه دانشجویان رشته الهیات و معارف اسلامی در مقطع تحصیلی کارشناسی است.

شرح حال مؤلف

رشدی احمد طعیمه (۱۹۴۰-۲۰۱۴) از نظریه‌پردازان آموزش زبان عربی در جهان عرب معاصر بود. استاد روش‌ها و فنون تدریس دانشکده علوم تربیتی دانشگاه المنصورة مصر / اردن بود. ریاست دانشگاه المنصورة، سلطان قابوس و دانشگاه الإمارات را بر عهده داشت. رئیس شورای برنامه‌ریزی درسی و روش تدریس دانشکده بود؛ و در بسیاری از کشورهای جهان مانند عربستان، امارات و عمان به‌عنوان مشاور بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی مانند بانک جهانی، آیسسکو و ایلسکو کار می‌کرد. او دکتر را در ایالات متحده آمریکا گرفت و در ۱۹

دسامبر ۲۰۱۳ در استان منوفیه مصر زندگی کرد. وی پس از مدت‌ها مبارزه با بیماری، در سن ۷۴ سالگی وفات کرد و در شهر قویسنا، جایی که بیشتر عمر خود را در آنجا سپری کرد، به خاک سپرده شد. فضای آموزشی را به‌ویژه در زمینه آموزش زبان عربی به سایر زبان‌ها و به غیربومی زبانان را مهیا کرده است. مهم‌ترین آثار او عبارت‌اند از: «المهارات اللغویة، تحلیل المحتوى والمرجع فی تعلیم اللغه العربیة للناطقین بلغات أخرى، مرشد الطالب/ المعلم فی التربیه العملیه، منهج تعلیم اللغه العربیة لغير الناطقین بها، ادب الاطفال فی المرحله الابتدائیة، تدريس العربیة فی التعلیم العام: نظریات وتجارب، ثقافة التسامح فی ضوء التربیه والدین، المعلم؛ کفایاته - إعداده - تدریبه، الجودة الشاملة فی التعلیم، تعلیم اللغه اتصالیا بین المناهج والاستراتيجیات و...»

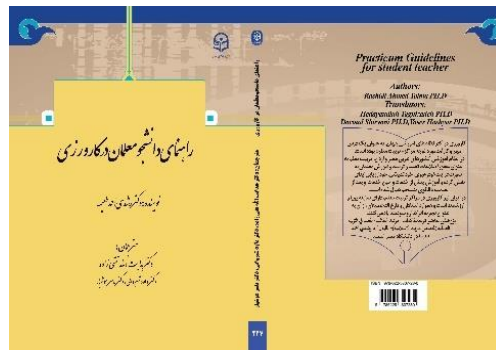
یافته‌های پژوهش

معرفی کتاب

کتاب «مرشد الطالب/ المعلم فی التربیه العملیه»

تألیف آ.د.رشدی احمد طعیمه؛ ترجمه: هدایت الله تقی‌زاده، داود شیروانی و یاسر هوشیار،

انتشارات سازمان مرکزی دانشگاه فرهنگیان: ۱۴۰۲

این کتاب مشتمل بر مقدمه مترجمان و مقدمه مؤلف است و در ۷ بخش و ۲۱ فصل تدوین شده است که هر فصل آن با یک مقدمه آغاز می‌شود.

نویسنده مقدمه کتاب را با اشاره به نبوغ آغاز می‌کند و بر این باور است که نبوغ در هر فنی حول دو محور اصلی می‌چرخد که عبارت‌اند از: گزینه و استعداد طبیعی و پشتکار و تمرین مداوم. تدریس هم فنی است که باید به‌خوبی انجام گردد و مانند دیگر فنون وجود این دو عامل را می‌طلبد. به‌طور تفصیلی نیاز است فردی که به آن مشغول می‌شود، ویژگی‌های مشخصی داشته باشد و این ویژگی‌ها در قدرت شخصیت، بیان صحیح، خویشتن‌داری، داشتن قدرت بدیهه‌گویی، حضور ذهن و صفات دیگری تجلی یابد و زیرمجموعه چیزی قرار گیرد که ما آن را گزینه یا استعداد طبیعی می‌نامیم. همچنان که نیاز به تمرین منظم و آمادگی علمی دارد که استعدادهای انسان را صیقل دهد و او را برای ایفای نقشش در بالاترین حد توانش آماده کند. از نظر او آمادگی سه جنبه دارد؛ یک جنبه آن فرهنگی عام، جنبه دیگر آن تخصصی و جنبه دیگر آن تربیت حرفه‌ای است. برای ما قسمتی از آن مهم است که با آمادگی تربیتی در ارتباط است و آن - همان‌طور که می‌دانیم - به دو بخش تقسیم می‌شود: یکی از آن دو نظری بوده و در سخنرانی‌های تربیتی، روانشناسی، شیوه‌های تدریس و ... نمود می‌یابد و دیگر عملی بوده و در تدریس عملی دانشجویان یکی از مراحل آموزشی تجلی می‌یابد و این همان چیزی است که اصطلاحاً «کارورزی» خوانده می‌شود.

هدف اصلی کارورزی از نظر او، آماده ساختن دانشجو معلم، خصوصاً در سال‌های پایانی یا پیش از پایانی است تا وی نقشی را که از او انتظار می‌رود، ایفا کرده و مهارتی را که از او امید می‌رود، عملی سازد. همان‌طور که فرصتی برای انجام تدریس در موقعیت عملی است که دانشجومعلم در آن، اصول و قواعدی را که آموخته و سخنرانی‌های نظری در مجال‌های تربیت و روانشناسی آن‌ها را در بر می‌گیرد، پیاده سازد؛ و بالاخره کارورزی مجاللی است برای همزیستی با تمام طرف‌های دخیل در عرصه تربیتی؛ اعم از ناظران، هم‌شاگردی‌ها، دانش‌آموزان، روش‌ها، کتاب‌ها و ...

همچنین به مهم‌ترین عوامل موفقیت دانشجومعلم در کارورزی اشاره می‌کند و از آن به‌عنوان «منظومه‌ای متکامل» نام می‌برد و بدین ترتیب از نمای کلی کتاب را به خواننده نشان می‌دهد:

- ۱- اشراف مناسب بر طبیعت کارورزی، اهداف و ساختار آن و جایگاهش در فرآیند آموزش؛
  - ۲- شناخت وظایف محوله به تمام شرکت‌کنندگان در کارورزی؛
  - ۳- آشنایی با مفاهیم تدریس خرد و روش‌های به‌کارگیری آن؛
  - ۴- کسب برخی از مهارت‌های لازم برای عملکرد خوب در کلاس (مانند هدف‌گذاری، آماده کردن درس، طرح پرسش‌ها، مدیریت کلاس و...)
  - ۵- آشنایی مناسب با اهداف عام و خاص ماده درسی که برای تدریس آن تمرین می‌کند؛
  - ۶- گزینش مناسب محتوی، افزون بر کتاب درسی که به همراه عرضه خوب آن رسیدن به اهداف تدریس ماده درسی را بر عهده دارد؛
  - ۷- داشتن اطلاعات، شناخت‌ها، ارزش‌ها، رویکردها و مهارت‌های لازم برای تدریس خوب این ماده درسی و مدیریت کلاس؛
  - ۸- بکار بستن صحیح شیوه‌های مناسب تدریس که با محتوای ارائه شده پیش می‌رود و اهداف از پیش تعیین‌شده را محقق می‌سازد؛
  - ۹- استفاده مناسب از وسایل کمک‌آموزشی فناوری‌های تربیتی که می‌تواند ماده درسی را به ذهن دانش‌آموزان نزدیک و اهداف موردنظر را محقق نماید؛
  - ۱۰- به‌کارگیری دقیق اسلوب‌های ارزیابی از دانش‌آموز، برنامه، کتاب و وسیله (در ارتباط با ماده درسی)؛
  - ۱۱- دانستن برخی نکات عمومی درباره تدریس ماده درسی و نیز برخی نکات مخصوص تدریس فروع آن و پذیرش این نکات از سوی معلم؛
  - ۱۲- اطلاع از نتیجه پژوهش‌های گذشته در حوزه تعیین مهارت‌های معلمی ماده درسی موردنظر تا در حد توانش برای به دست آوردن آن‌ها کوشش کند.
- مؤلف بخش اول را با بیان مبانی نظری کارورزی آغاز می‌کند و آن را در چهار فصل به شرح زیر بیان می‌کند: در فصل اول؛ با عنوان مفاهیم و اصطلاحات مربوط به کارورزی، بعد از مقدمه در ۱۳ محور مشتمل بر کارورزی، هدف تربیتی، شیوه تدریس، ارزیابی، نظارت فنی، مدرسه کارورزی، توانمندی‌ها، تدریس خرد، دانشجومعلم، استاد راهنما، ناظر وزارت، مدیر مدرسه و معلم راهنما تشریح می‌کند.
- مؤلف در فصل دوم به بیان اهداف و مراحل کارورزی می‌پردازد. در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اردن، کارورزی به مراحل زیر تقسیم می‌شود:

- الف- مرحله عمومی مشاهده مدرسه‌ای (به مدت یک هفته)؛
- ب- مرحله عمومی مشاهده کلاسی (به مدت یک هفته)؛
- ج- مرحله تخصصی مشاهده کلاسی (به مدت دو هفته)؛

- د- مرحله پیاده‌سازی جزئی (به مدت ۴ هفته)؛
- ه- مرحله پیاده‌سازی کلی (به مدت ۸ هفته).

در فصل سوم وظایف افراد دخیل در کارورزی از جمله کارشناس کارورزی، استاد راهنما، ناظر آموزش و پرورش، مدیر مدرسه، معلم راهنما، دانشجو معلم را توضیح می‌دهد.

در فصل چهارم از تفاوت میان تدریس خرد و روش تدریس سنتی پرده بر می‌دارد و به عناصر تدریس خرد و ویژگی‌های و مزایای تدریس خرد اشاره می‌کند. سپس مهارت‌های تدریس خرد، ویژگی‌های مهارت‌ها، معیارها و ملاک‌های برنامه‌های تدریس خرد و آماده‌سازی برنامه تدریس خرد را برمی‌شمرد. هدف این فصل پرداختن به تدریس خرد به عنوان یک شیوه آموزشی است که استفاده از آن هم در برنامه آموزش پیش از خدمت و هم در آموزش ضمن خدمت رواج یافته است. کارایی بسیار بالایی در برنامه‌های کارورزی برای تدریس خرد به ثبت رسیده که پژوهش‌های تربیتی در این زمینه نیز آن را ثابت کرده است.

نویسنده در بخش دوم اهداف تربیتی و روش‌های تدریس را در ۳ فصل مورد بررسی قرار می‌دهد. بدین ترتیب که در فصل پنجم به اهداف تربیتی، اهمیت طرح کاربردی اهداف و اهداف کلی و اهداف جزئی می‌پردازد و نمونه‌هایی از اهداف معارف اسلامی و اشتباهات رایج در طراحی اهداف را بیان می‌کند. سپس در فصل ششم انواع روش‌های تدریس و معیارهای روش تدریس را مورد واکاوی قرار می‌دهد؛ و در فصل هفتم از اهمیت آمادگی برای تدریس و آماده‌سازی دانش‌آموزان برای بحث و گفتگو، فعالیت‌های کلاسی، ارزیابی و تکلیف در خانه سخن می‌گوید. هدف این فصل، سخن گفتن درباره جایگاه هدف تربیتی در برنامه کارورزی است.

بخش سوم به وسایل کمک‌آموزشی و فعالیت‌های پرورشی اختصاص دارد که در ۲ فصل به آن پرداخته است؛ در فصل هشتم و وسایل آموزشی، مبانی به‌کارگیری و وسایل کمک‌آموزشی، فناوری‌ها و تدریس معارف اسلامی را برای تدریس بهتر بیان می‌کند و در فصل نهم فعالیت‌های فوق‌برنامه، مبانی فعالیت مدرس‌های و مهم‌ترین فعالیت‌ها را برمی‌شمرد.

نویسنده در بخش چهارم ارزیابی و آزمون‌ها را مورد بحث قرار می‌دهد و آن را در ۳ فصل بیان می‌دارد؛ فصل دهم به ارزیابی تربیتی، اهمیت ارزشیابی، معیارهای ارزشیابی، زمینه‌های ارزشیابی، مراحل ارزشیابی و ارزشیابی روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی با چارچوب پیشنهادی اختصاص داده است. فصل یازدهم را با عنوان هنر سؤال پرسیدن آغاز می‌کند و اهمیت سؤال، انواع سؤالات و سطح آن را شرح می‌دهد. فصل دوازدهم به عنوان آخرین فصل از بخش چهارم به آزمون‌های تحویلی، اهداف آزمون، معیارهای آزمون و ساختار آزمون پایانی اختصاص دارد. هدف از این فصل بررسی جایگاه مفهوم و اهمیت و انواع و مراحل ارزیابی در زمینه تربیت اسلامی است.

نویسنده بخش پنجم را به موضوع اداره کلاس اختصاص داده است و در ۲ آن را دنبال می‌کند؛ فصل سیزدهم به نحوه اداره کلاس، عوامل مؤثر در اداره کلاس، انواع مدیریت کلاس، اصول مدیریت خوب کلاس و اصول تنبیه می‌پردازد. فصل چهاردهم؛ تعامل یا ارتباط کلامی، عناصر ابزارهای ارتباط کلامی و شیوه استفاده از ابزار اختصاص دارد.

نویسنده بخش ششم را با عنوان اهداف تعلیم و تربیت اسلامی آغاز می‌کند و بر این باور است که تعلیم و تربیت دینی نقش مؤثری در پرورش و رشد انسان در حد کمال دارد؛ باعث تعالی اخلاق و آگاهی درونی شده و روح را تطهیر و انسان را به اخلاق نیکو سوق می‌دهد. موجب تعادل در رفتارشان می‌شود و انسان را به راه راست هدایت می‌کند، تفکرش را سامان می‌دهد. معارف دینی به خاطر برخورداری از اعتقادات، قوانین،

معاملات، داستان‌ها، حکمت‌ها و ضرب‌المثل‌ها باعث می‌شود که انسان جایگاه خود در زندگی و هدف از خلقتش را بداند؛ و حقوق و وظایف خود را نسبت به خود و دیگران بشناسد.

در این بخش مفهوم معارف اسلامی و اهداف آموزشی آن ارائه شده است و در ۴ فصل به شرح زیر به موضوعات می‌پردازد؛ فصل پانزدهم؛ مفهوم و اهداف تعلیم و تربیت اسلامی، اهداف آموزش معارف اسلامی، اهداف تربیت اسلامی در برنامه درسی در بر می‌گیرد. فصل شانزدهم به صلاحیت‌های معلم معارف اسلامی، اصول و مبانی برنامه صلاحیت معلم، انواع صلاحیت‌ها اختصاص دارد. فصل هفدهم مشتمل بر موضوعات متنوعی به شرح زیر است؛ مهارت‌های کلی در آموزش معارف اسلامی، تأکید بر هویت فرهنگی، نظم و انضباط در کلاس‌های معارف اسلامی، حفظ قرآن کریم، دین و هستی‌شناسی، دین و عقل، رشد اندیشه، تنوع در شیوه تدریس، معلم و برنامه‌ریزی درسی، جایگاه زبان عربی، عینیت در بیان مذاهب، ایجاد بینش دینی، استفاده از مناسبات دینی، فعالیت مدرسه‌ای، مهربانی در ارائه مشاوره. در فصل هجدهم مهارت‌های خاص در تدریس معارف اسلامی و آشنایی با قرآن کریم، حدیث شریف، عقاید، فقه اسلامی، سیره پیامبر (ص) و صحابه را بر می‌شمرد.

نویسنده در بخش هفتم کارورزی در دانشگاه‌های اردن را در ۳ فصل بیان می‌کند: در فصل نوزدهم، بیستم و بیست و یکم به ترتیب طرح کارورزی در دانشگاه اردن و فرایند اجرای آن، طرح کارورزی در دانشگاه یرموک، برنامه کارورزی در دانشگاه مؤته با به‌طور مفصل مورد واکاوی قرار می‌دهد.

بخش پایانی کتاب به پیوست‌ها اختصاص دارد که نویسنده ۱۲ فرم با فرمت دانشگاه‌های اردن به صورت زیر بیان می‌کند: فرم مشاهده مدرسه، فرم‌های مشاهده تخصصی کلاس، فرم ارزیابی دانشجومعلم توسط معلم راهنما، فرم ارزیابی دانشجومعلم توسط مدیر مدرسه، فرم ارزیابی کلاسی، فرم ارزیابی فنی دانشجومعلم در فرایند کارورزی، فرم ارزشیابی دانشجومعلم در برنامه کارورزی، فرم ارزشیابی دانشجومعلم در ماده معارف اسلامی

تأملی در کارورزی تربیت‌معلم کشور مصر

در نظام آموزشی کشور مصر، تربیت‌معلم به‌عنوان محور اصلاحات تعلیم و تربیت و آموزش معلمان به صورت فرایند خودرهبی، خوداندیشی، خودارزیابی ایفای نقش کرده و آموزش پیش از خدمت و حین خدمت با الگوی منسجم دنبال شده است. در نظام تربیت‌معلم مصر از زمان فراغنه تاکنون تحولات بسیار به وجود آمده است؛ مثلاً در زمان فراغنه کارورزی بدین صورت بود که معلم باید یکی از کارمندان دولت با شد و در حین کار شغل معلمی را تجربه می‌کرد و تعدادی از دانشجویان کوشا به او کمک می‌کنند.

معلمان کارورزی در مصر، در سه مرحله تربیت می‌شوند: ۱- معلمان مدارس ابتدایی ۲- معلمان مدارس متوسطه ۳- معلمان پیش‌دانشگاهی

در دوره معاصر توجه زیادی به کارورزی در دانشگاه‌های کشور مصر شده است؛ به‌نحوی که دانشکده کارورزی و مدارس کارورزی در علوم مختلف تأسیس شد.

کارورزی، به‌مثابه ستون فقرات فرآیند تمرین حرفه‌ای دانشجوی دانشکده علوم تربیتی محسوب می‌گردد. عملکرد آینده دانشجومعلم و دستیابی او به مهارت‌های موردنیاز برای موفقیتش در کارش به‌عنوان یک معلم تا حدود بسیار زیادی، به اسلوبی بستگی دارد که در دوره کارورزی مطابق آن عمل می‌کند؛ چراکه این دوره در واقع نتیجه‌ای است که در پایان آن را به دست می‌آورد و مجموع تجربه‌ای است که اندوخته علمی وی در آن متبلور می‌شود؛ چه در بعد آماده‌سازی تخصصی و چه حرفه‌ای.

حکومت مصر بر این باور است که تعلیم و تدریس نیاز ضروری کشورش است و تنها راه نجات از تحدیات آینده است و سرنوشت کشورهای در حال توسعه از جمله مصر به کیفیت تربیت و آموزش و پرورش معلمان آن‌ها بستگی دارد و این حقیقتی است که مصر و دیگر کشورهای در حال توسعه به آن پرداخته‌اند (شوقی، ۲۰۰۱ م: ۲۳).

مصر در آغاز قرن بیستم تلاش‌های زیادی در زمینه تقویت بنیه علمی و مهارت‌های معلمان به‌ویژه دوره ابتدایی انجام داده است و بخشی را به‌عنوان (المعلمین السنترال) یا (دارالتعلیم) به وجود آورد و شرایط خاصی را برای آن وضع نمود که از آن جمله داشتن گواهی صلاحیت تدریس در دوره ابتدایی است. (أمل عبدالفتاح، ۱۹۹۸ م: ۱۴۱) و به دنبال آن برخی از معلمان را به صورت هیئت‌هایی برای تعلیم به خارج فرستادند و به علت نیاز شدید به معلمان، دوره‌های مهارتی شبانه با طول زمان دو سال به وجود آوردند. (وزاره التریبیه و التعلیم، ۱۹۶۱ م: ۲۲-۲۴) کارآموزی هدفی اصلی است که در برنامه‌ریزی آنان قرار دارد (ایمن، ۱۹۹۵ م: ۴۴؛ الرویلی، عدد ۱۶، ۱۹۹۲ م: ۱۳۸).

کارآموزی در مصر در سه سطح صورت می‌گیرد؛ ۱- سطح مرکزی که به برنامه‌های رسمی مربوط می‌شود که وزارت آموزش و پرورش آن را با برنامه‌ریزی خود انجام می‌دهد. ۲- سطح محلی یا داخلی که هر استانی از استان‌های مصر با مدیریت آموزش و پرورش و با همکاری مناطق و نواحی مربوطه آن را انجام می‌دهد. ۳- سطح مشترک که با همکاری کشورهای دیگر انجام می‌شود و اکنون برای ارتقای زبان انگلیسی معلمان با آمریکا انجام می‌شود. (عنایات، ۱۹۹۹ م: ۱۹۴).

برنامه کارورزی مصر در چهار مرحله انجام می‌شود که عبارت‌اند از: هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی، اجرا، پیگیری برنامه کارورزی.

کارورزی در مراکز مصر، به دنبال رسیدن به اهدافی است که در ذیل می‌آید:

۱. دادن فرصت به دانشجو معلم برای شناخت خودش؛
۲. ایجاد رویکردهای مثبت در دانشجو معلم نسبت به حرفه تدریس و افزایش اعتماد به نفس وی و زیاد کردن دل‌بستگی و وابستگی او به این حرفه به‌عنوان حرفه‌ای که نیازمند آمادگی ویژه و داشتن مهارت‌های مشخصی است؛
۳. نهادینه کردن رویکردهای رفتاری مثبت و پرورش امور اخلاقی و آداب این حرفه در دانشجو معلم از لحاظ روابط انسانی و احترام متقابل میان او و همکاران؛
۴. ارزیابی اطلاعات دانشجو معلم در حوزه تخصصش و تلاش برای بالا بردن سطح معلوماتش در این حوزه؛
۵. فراهم کردن شرایط ابداع و نوآوری برای دانشجو معلم در فرآیند آموزش؛
۶. تمرین دانشجو معلم نسبت به مدیریت آموزش و پرورش دادن توانایی ابتکار و تصمیم‌گیری در او؛
۷. فرصت دادن به دانشجو معلم تا رفتار دانش آموزان را بفهمد و بهترین روش‌های تعامل با آنان را بیابد؛
۸. دادن فرصت همزیستی حقیقی با محیط مدرسه و شرکت در فعالیت‌های کلاسی و غیر کلاسی مدرسه به دانشجو معلم؛ و نیز شرکت در دیگر کارهای اداری که ممکن است بر عهده‌اش گذاشته شود.

آنچه بیش از همه قابل توجه است، دوره‌های کارورزی برای معلمان دوره متوسط است؛ چراکه به دنبال آماده‌سازی معلم، نسلی تربیت می‌شود که به نیازهای جامعه پاسخ می‌دهد (فهیمی سعد، ۲۰۰۸ م: ۱۱). دوره‌های کارورزی تنها محدود به دوره دانشگاه یا قبل از آن نیست؛ بلکه عملیات پیوسته‌ای است که تا پایان حیات انسان همراه او است. از جمله دلایل توجه به تربیت معلم و کارورزی در مصر را می‌توان موارد زیر برشمرد:

(المركز القومي للبحوث التربویة و التنمية، ۲۰۰۱، ب)

- کمبود امکانات کتابخانه‌ها و استقبال اندک افراد به مطالعه آن‌ها؛
- سهل‌انگاری و کم‌کاری در برنامه تربیت معلم و بی‌توجهی به مهارت حرفه‌ای معلمان؛
- عدم استفاده از معلمان باتجربه در امور کارورزی یا برنامه‌های مهارتی؛
- کمبود نیروی مدرس در حرفه‌ی کارآموزی؛
- مبهم و نامشخص بودن برنامه‌های کارآموزی نزد معلمان و متولیان آن؛
- اکثر برنامه‌های مهارت‌آموزی نظری است؛ نه عملی و کمتر مهارت آموز به مناقشه و بیان آراء می‌پردازد؛
- برخی برنامه‌های مهارت‌آموزی در ساعت غیر مناسب فراگیران برگزار می‌شود که بر سیر علمی آنان تأثیر می‌گذارد؛
- توزیع ناعادلانه معلمان در مناطق شهری و روستایی و به‌کارگیری کارمندان اداری در برخی از مدارس (وزارة التربية و التعليم، ۲۰۰۷ م: ۱۴۵).

ویژگی استادان کارورزی و وظایف آنان

اساتید کارورزی در مدارس متوسطه مصر بیشتر از رشته‌های علوم تربیتی است که در دانشکده کارورزی مهارت‌های لازم را کسب می‌کنند. برخی از دانشکده‌ها استادی را تعیین می‌کنند که وظیفه‌اش تنها راهنمایی دانشجویان کارورزی است. درحالی‌که برخی دیگر از دانشکده‌ها وظیفه راهنمایی کارورزی را به استاد شیوه‌های تدریس می‌سپارند. در هر دو صورت، استاد عنصر اساسی در کارورزی است و از مهم‌ترین عوامل موفقیت در برنامه‌ها به شمار می‌رود؛ از این رو باید از ویژگی‌های متفاوت از دیگران برخوردار باشد که عبارت‌اند از:

- در رفتار و گفتار و عمل‌الگویی صالح برای مهارت آموزان باشد.
- از سرزندگی و نشاط بدنی و فیزیک بدنی مناسبی برخوردار باشد و از پوشش و ظاهر آراسته مناسبی برخوردار باشد.
- برای خود طرح درس و برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری داشته باشد.
- در زمینه‌های مختلف تربیتی و اسلوب و روش‌های تدریس از تجربه کافی برخوردار باشد تا به‌سادگی مطالب را به فراگیران انتقال دهد.
- توانایی بازنگری در روش تدریس خود داشته باشد و از خلاقیت تدریس برخوردار باشد.
- توانایی استفاده از کامپیوتر، اینترنت و ... را داشته باشد.

وظایف استاد راهنمای کارورزی

- ۱- نظارت مستقیم بر کارورزی دانشجومعلم و آشنا نمودن آنان با وظایفشان در مدرسه؛
  - ۲- توجه دانشجومعلم و آماده‌سازی آنان برای امر تدریس و جمع‌آوری گزارش‌های لازم درباره دانشجویان کارورزی؛
  - ۳- راهنمایی دانشجومعلم و همکاری با آنان در طول ترم و حل مشکلات آنان؛
  - ۴- آماده کردن دانشجومعلم نسبت به نقاط قوت و ضعف آنان و تلاش در رفع نقاط ضعف؛
  - ۵- ثبت نمره و ارزیابی دانشجومعلم یا همکاری با مدیر و مدرسه؛
- نمره ارزیابی دانشجومعلم از ۱۰۰ نمره است که ۸۰ نمره آن را استاد راهنما و ۲۰ نمره آن به مدیر و معلم راهنما اختصاص دارد که دانشجومعلم باید ۵۰/۰ امتیاز را به دست آورد تا موفق شود (کلیه التریبه جامعه عین شمس: ۹)؛
- ۶- هماهنگی موقعیت‌های آموزشی و نظارت علمی و تربیتی بر دانشجو معلم در برنامه تدریس خرد و معرفی آنان به مدیریت مدرسه؛
  - ۷- برگزاری جلسه آشنایی با جایگاه مدرسه تمرین با هر یک از دانشجو معلم و معلم همکار تا میان آن‌ها ارتباط برقرار کرده و هر کدام از ایشان با وظایف خود و راه‌های همکاری با یکدیگر آشنا شوند.

روند کارورزی دانشجومعلم در کشور مصر

کارآموزی مهم‌ترین زیربنای آماده‌سازی نومعلم است و آن مدت زمانی است که دانشجومعلم در یک مدرسه و زیر نظر یک متخصص به تدریس مشغول می‌شود و در این مدت با فعالیت‌های مختلف مدرسه و امور اداری و مهارت‌های تدریس آشنا می‌شود (رشدی، ۱۹۹۹ م: ۴-۱).

۱- **مرحله مشاهده عینی:** در این مرحله استاد راهنما، کارورزی و اهداف و موضوعات مربوط به آن را برای دانشجومعلم بیان می‌کند و به سؤالات آنان پاسخ می‌دهد و دانشجو معلم در کلاس معلم راهنما حضور می‌یابد و تمام مواردی را که می‌بیند تا پایان ترم ثبت می‌کند و به‌صورت گزارش نهایی به استاد تحویل می‌دهد و از آن دفاع می‌کند.

۲- **مرحله آماده‌سازی برای امر تدریس:** که در این مرحله دانشجومعلم برای تدریس یک یا دو درس با کمک استاد راهنما یا معلم راهنما در هر هفته در وقت مشخص در مدرسه آماده می‌شود و مرحله‌ای است که دانشجو فرصت می‌یابد تا مهارت تدریس را به‌صورت واقعی تجربه کند.

۳- **مرحله کارآموزی (کارورزی):** در این مرحله هر دانشجو معلمی که به‌طور مستقل بودن کمک دیگران یک یا دو ساعت تدریس در هفته انجام می‌دهد و به دو صورت می‌تواند کارورزی را انجام دهد: الف- یک روز مشخص در تمام ایام هفته (به‌صورت ناپیوسته). ب- به‌صورت پیوسته دو یا چند هفته پیوسته قبل از پایان سال تحصیلی (کلیه التریبه جامعه عین شمس، ۱۹۹۶ م: ۷).

آموزش و مهیاسازی معلم پیش از خدمت

تربیت معلم عملی دو وجهی است که از طرفی به مهارت‌های قبل از خدمت و از طرفی دیگر به مهارت و آماده‌سازی در حین خدمت باید توجه نمود و این بدین معناست که هر دو وجه مکمل هم هستند و کارآموزی شرط بقا و استمرار و رشد و تعالی شغلی است (حمیدی، ۱۹۹۱ م: ۳۵). برنامه پیش از خدمت تربیت معلم در مصر شامل سه تخصص ابتدایی، اول متوسطه و دوم متوسطه است.

آموزش و مهیاسازی حین خدمت

آن‌چنان اهمیت کارورزی در حین خدمت مهم است که برنامه‌ریزی‌هایی انجام دادند که متناسب با شرایط قومی و اقلیمی آن بوده و برنامه‌ریزی در دوره‌های کارآموزی حلقه اتصال بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب آن‌هاست (ابراهیم عبدالحافظ اسماعیل، ۱۹۹۳ م: ۱). کارآموزی حین خدمت یکی از وسایل رشد و پیشرفت افراد است تا به نحو احسن به کارشان بپردازند و سبب حسن روابط میان افراد می‌شود و سبب دانش‌افزایی آنان می‌گردد و روابط انسانی را در مدرسه بالا می‌برد. همان‌گونه که سبب کشف استعداد معلمان و توجه به آن می‌شود (الطحانی، ۲۰۰۲ م: ۱۵).

علت اهمیت به کارورزی حین خدمت معلمان پاسخ دادن به نیازها و شرایط متغییری است که تحولات علمی بر جامعه تحمیل می‌کند؛ علاوه بر این نقش تربیتی جامعه از معلمان توقع دارد را نباید نادیده گرفت و توجه به آن از ضروریاتی است که روزگار و زمانه آن را تحمیل می‌کند؛ و از ضروریات است که جزء ذات طبیعت حرفه معلمي است (سلیمان بشاره، ۱۹۹۷ م: ۲۱۵).

مدت اجرای کارورزی، هفتگی و به صورت پیوسته در طول یک ترم کامل تحصیلی مدرسه و بر اساس تقویم وزارت آموزش و پرورش است. دانشجو اجازه ندارد بیش از سه جلسه در زمان کارورزی غیبت کند و از ورود به امتحان نهایی محروم می‌شود و برای او نمره صفر در نظر گرفته می‌شود و باید آن را دوباره بگذراند.

انواع برنامه‌های کارورزی معلمان حین خدمت عبارت است از:

الف) برنامه کارآموزی نومعلمان: در این برنامه نومعلمان را با محیط و فضای کار جدید آشنا می‌سازند و کمک‌های لازم را به آن‌ها می‌کنند؛ چراکه آن‌ها بدون تجربه‌اند و تازه به کار مشغول شده‌اند.

ب) برنامه کارورزی تربیتی: که هدف آن آشنا نمودن افرادی است که با کارورزی آشنایی ندارند و آن‌ها را با اصول و قواعد تربیتی و روش‌های تدریس آشنا می‌سازند که این به مدت چند هفته تا دو سال طول می‌کشد (حجی، ۱۹۹۶ م: ۱۷۶).

ج) برنامه کارآموزی توجیهی.

د) برنامه تجربی: خود نومعلم بعد از گذراندن دوره‌ها به صورت تجربی به تدریس مشغول می‌شود تا به اعتماد به نفس برسد.

هـ) برنامه حکم اساسی کارورزی معلم: در این برنامه برای نومعلم حکم دیپلم عمومی در دروس تربیتی داده می‌شود.

و) برنامه گروه‌های ارسالی به خارج: وزارت آموزش و پرورش عده‌ای از معلمان را برای دوره کارورزی به خارج می‌فرستد، به کشورهای آمریکا، انگلیس، اسکاتلند و فرانسه می‌فرستد تا دوره‌های کارورزی تخصصی و عمومی را فرا گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری

درمجموع ترجمه این کتاب را بسویار مبارک می‌دانم و آن را به علاقه‌مندان به کارورزی و کارآموزی به‌ویژه استادان گرامی و دانشجومعلمین توصیه می‌کنم. امیدوارم ترجمه این قبیل کتاب‌ها با حمایت دانشگاه فرهنگیان افزایش یابد تا فقر منابع در این موضوع مرتفع گردد.

کارورزی نقش مهمی در آماده‌سازی و رشد و ارتقای حرفه‌ای معلمان دارد و کشور مصر به این امر مهم توجه فراوانی دارد. ویژگی خاص کارورزی در نظام آموزشی کشور مصر، تخصصی بودن آن است و برنامه کارورزی مصر در چهار مرحله انجام می‌شود که مرحله انجام تدریس مهم‌ترین مرحله محسوب می‌شود؛ چراکه معلم راهنما مسئولیت آماده‌سازی، برنامه‌ریزی و اجرای کامل درس را بر عهده دانشجو معلم می‌گذارد.

هدف اصلی کارورزی در مراکز تربیت معلم کشور مصر، آماده ساختن دانشجومعلمین، خصوصاً در سال‌های پایانی یا پیش از پایانی است تا وی نقشی را که از او انتظار می‌رود، ایفا کرده و مهارتی را که از او امید می‌رود، عملی سازد. کارورزی مجاللی است برای همزیستی با تمام طرف‌های دخیل در عرصه تربیتی؛ اعم از ناظران، هم‌شاگردی‌ها، دانش‌آموزان، روش‌ها، کتب و ... هدایت، حمایت و ارزیابی معلم راهنما و استاد کارورز در مکان‌های واقعی تدریس و با حضور واقعی در مکان کارورزی، تجارب ارزشمندی را در اختیار دانشجومعلمین قرار می‌دهد که بدون بسترسازی مناسب در مدارس و چتر حمایتی اعضای مدارس و دانشگاه تحقق نمی‌یابد و زمینه‌ای را برای رشد دانش عمل تربیتی و دانش تربیتی موضوعی فراهم نمی‌کند.

نهاده‌ها و عوامل انسانی متصدی در کارورزی در مراکز تربیت معلم مصر مرکب از دانشگاه، استاد راهنما، دانشجومعلم، وزارت آموزش و پرورش، ناظر وزارت، مدرسه، مدیر مدرسه، معلم راهنما است. دوره کارآموزی در تمام دوره‌های تربیت معلم دو سال طول می‌کشد که پس از آموختن دروس نظری، چهار روز در هفته صرف کارآموزی عملی در مدارس و ۸ ساعت هم شامل تدریس می‌شود و علاوه بر آن یک روز در هفته برای شرکت در سمینارهای تخصصی اختصاص می‌یابد که مراکز تربیت معلم برای کارآموزان برگزار می‌کند.

عوامل مهم در ارزیابی کارورزی دانشجومعلمین مراکز تربیت معلم مصر عبارت‌اند از: استاد راهنما (۳۵ نمره)، مدیر مدرسه همکار (۵۰ نمره)، معلم راهنما (۱۰ نمره)، گزارش‌های روزانه (۲۰ نمره)، امتحان نهایی از طرف کارشناس متخصص (۳۰ نمره) که هر یک نمرات خود را از نمره ۱۰۰ برای دانشجومعلم ثبت می‌کنند. مدت اجرای کارورزی، هفتگی و به صورت پیوسته در طول یک ترم کامل تحصیلی مدرسه و بر اساس تقویم وزارت آموزش و پرورش به شکل زیر است: الف) مرحله مشاهده مدرسه یک هفته، ب) مشاهده کلاس یک هفته و ج) مرحله اجرا ۱۴ هفته.

در مراکز تربیت معلم در کشور مصر برنامه‌ای برای فعالیت دانشجومعلمین پیش‌بینی شده و در برنامه تربیت معلم دروس اختیاری و حضور در سمینارها و گردهمایی‌ها و سخنرانی به‌صورت خودکارآموزی، خوداندیشی و خودارزیابی دنبال شده است و در فرآیند ارزشیابی صلاحیت حرفه‌ای دانشجومعلمین از آزمون‌های عملکردی گوناگون از قبیل ارائه مقاله پژوهشی، آزمون شفاهی و کتبی از مجموعه دروس تربیتی مبتنی بر قابلیت حرفه‌ای معلمان، بهره‌گیری معلمین از تکنولوژی آموزشی استفاده شده است؛ و در توسعه شایستگی‌های دانشجومعلمین، حضور و عمل و بازاندیشی بر عمل توسط دانشجومعلمین در کلاس درس، تعامل مدرسه و دانشگاه، حمایت استاد کارورزی و معلم راهنما، اهداف مشترک و هماهنگ مدرسه و دانشگاه، مسأله‌یابی، سمینار، کارگاه و پژوهش روایتی مؤثر است.

پیشنهاد‌های پژوهش

میزان مشارکت نویسندگان در نگارش مقاله به‌طور مختصر شرح داده شود (به‌صورت درصد و نیز وظایف انجام‌شده در مقاله).

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع ندارد.»

منابع

- Al-Ruwaili, Mowaffaq Fawaza, (1992), "A proposed program for training teachers during service based on their teaching needs", *Journal of the Faculty of Education*, Ain Shams, Issue 16 [In Arabic].
- Al-Tahani, Hassan Ahmed, (2002), *Training*, Cairo: Dar Al-Fikr [In Arabic].
- Amal Abdel Fattah, Mohamed, (1998), *A proposed vision for a distance learning system for in-service teachers in the Arab Republic of Egypt*, PhD, Faculty of Education, Ain Shams University [In Arabic].
- Ayman, Abdul Mohsen Abdul Rahman, (1995), *Training methods for teachers of the second cycle of basic education*, Master's, Zagazig University, Faculty of Education [In Arabic].
- Enayat, Ayman Anwar Nizam, (1999), *Preparing the General Secondary Education Teacher, a Comparative Study between Egypt and the United States of America*, Cairo: Institute of Educational Studies and Research [In Arabic].
- Faculty of Education, Ain Shams University, (1996), *Internal Organizational Law*, Second Edition [In Arabic].
- Fahmy Saad, Abdel Moneim, (2008), *Educational Planning Strategy*, Cairo: Dar Al Thaqafiya for Publishing [In Arabic].
- Hajji, Ahmed Ismail, (1966), *Teacher preparation in Egypt, reality and hope, the national influence on developing teacher preparation, teaching and care, a comparative study, introduction to the preparatory workshop (13)* Cairo, Egyptian Society for Development and Childhood in cooperation with the Ministry of Education [In Arabic].
- Hamdi, Sayed Abdullah, (1991), *In-service training needs for secondary school teachers*, PhD, Assiut Education [In Arabic].
- Ibrahim Abdel Hafez, Ismail, (1993), *Planning of in-service educational training in the Republic of Yemen*, Master's, Institute of Educational Studies and Research [In Arabic].
- Ministry of Education, (1961), *Training of First Stage Teachers*, Cairo, 22-24 [In Arabic].
- National Center for Educational Research and Development, (2001), *Education Development, National Report, for the Republic of Egypt and Iraq* [In Arabic].
- Rushdi, Ahmed Ta'ima, (1999), *the teacher, his competencies, preparation and training*, Cairo: Dar Al-Fikr [In Arabic].
- Shawqi, Mahmoud Ahmed and others, (2001), *The 21st Century Teacher*, Cairo: Dar Al-Fikr.
- Suleiman Shabara, Ahmed Mokhtar, (1997), "A training program in self-directed education in developing some science teaching competencies", *Journal of the Faculty of Education*, Damietta, Mansoura University, Issue 27, Part 2 [In Arabic].